

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

ҚАРШИ ВОҲАСИДА ФАРЗАНД ТУҒИЛИШИ ВА ТАРБИЯСИ: МИЛЛИЙ ВА ЗАМОНАВИЙ ҚАРАШЛАР УЙҒУНЛИГИ

Очилова Холида

Осиё технологиялар университети ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада тарих - этнография мавзулари асосида Қарши воҳасида гўдак туғилиши билан боғлиқ урф-одатлардаги ўзгаришлар баён этилган.

Калит сўзлар: Қарши воҳаси, оила, фарзанд туғилиши, тарбия, урф-одат, маросим, удумлар, тузмаган аёл, фолбин, серфарзанд аёл, ҳомиладорлик, ит кўйлак.

Аннотация: В этой статье на основе историко-этнографические материалы изменение обычая и обряды в рождение ребенка Каршинской оазис.

Ключевые слова: Каршинский оазис, семья, рождение, ребенка, воспитания, обычая, обряды, изменение, бесплодный женщина, многодетская женщина, беременность, собачья рубашка.

Summary: In this article, based on the topics of history and ethnography, the changes in traditions related to the birth of a baby in Karshi oasis are described.

Key words: Karshi oasis, family, the birth of a child, education, tradition, ceremony, benefits, barren woman, fortune teller, a woman with many children, pregnancy, dog shirt.

Бола туғилиши оилада энг қувончли ва муҳим воқеа ҳисобланади. Оиланинг серфайз ва бадавлат бўлиши учун фарзанднинг ўрни

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY international scientific conference

бекиёсдир. Фарзанд ота-онанинг кексалигида суянган тоғидир. Рўзғорнинг барча аъзолари, асосан эр-хотин фарзандлари бўлмаса жуда қаттиқ қайғуришган. Фарзандсиз хотинга жамоа ва оилада ҳақоратли айб, лақаб, номлар қўйилган, улар тўй-ҳашамларга чақирилмаган. Фарзандсизлик оила ва қариндошларнинг бахтсизлиги ҳисобланиб, эр ва хотиннинг ажралиб кетишига ҳам сабаб бўлган.

Ўзбекистонда, хусусан Қарши воҳасида серфарзанд оилалар жуда ҳурмат қилинган. Эркакнинг фақат мол-мулки бўлибгина қолмай, балки фарзандлари ўғил бола бўлиши ҳам лозим бўлган. Ёш оила барпо қилинаётганда туғилажак фарзандлари ҳақидаги ширин ҳаёл келин-куёв кўнглини ҳам асир этган. Халқимизда «Пулинг, молинг бўлмаса ҳам боланг бўлсин» дейилган. Жамоада серфарзанд аёллар бахтли ҳисобланиб ҳурматга сазовор бўлган. Тўй ва бошқа маросимларда кайвонилик қилишган.

Қарши воҳасида шунинг учун ҳам топиб айтилган қуйидаги иборалар мавжуд: «Болаликнинг бели чинор – боласизнинг бели синар», «Болали уй – бозор, боласиз уй – мозор», «Ўғли борнинг ўрни бор, қизи борнинг қадри бор», «Балиқ тириклиги сув билан, одам тириклиги фарзанд билан», «Қирқта бўлса қилиғи, ўнта бўлса ўрни бошқа» ва ҳ.к. (Дала ёзувлари. Қашқадарё вилояти. Косон тумани. Оброн қишлоғи

Оилада ота ўғил, она эса қиз туғилса суюнишган. Ўзбек халқининг кўпгина маросимларида фарзандлар кўпайиши ният қилинган. Масалан, Касби тумани Қатағон қишлоғи тўй маросимларида товук тухуми, қўй гўшти, ёнғоқ майиз, туз ва бошқа маҳсулотлар, мева-чеваларнинг ишлатилиши серфарзандликка ишорадир. Янги келин отга минганда олдида 7-8 яшар ўғил бола (укаси ёки жияни) миндирилган, келин-куёвлар чимилдиққа киришганда тиззаларига 1-2 яшар гўдак (ўғил бола) ўтказилган. Келин-куёвлар бахтли, ували-жували бўлишсин дея ният

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

қилинган. Оилада фарзандсизликнинг олдини олиш учун турли чоратадбирлар ҳам кўрилган. Туғмаган аёллар чиллага солинган. Бу маросим қирқ кун давом этиб, аёл бахши қўлида кўчирма қилиб боқтирилган, ташқарига чиқмаган. (Дала ёзувлари. Қашқадарё вилояти. Касби тумани. Оқжангал қишлоғи)

Қишлоқларга айиқ ўйнатувчилар келганда туғмас аёллар айиқ остидан ўтишган; жунидан олиб куйдиришган ва ҳидлашган. Аёллар азиз жойга борганда сувини олиб келиб ювинган, чой қилиб ичишган. Янги сўйилган мол қонини юзига суришган, катта тўй ва маросимлардаги ўчоқлар ичига ўтказилган, эски қора чироқларни этаги остига қўйиб утиришган.

Косон тумани Оброн қишлоғидаги кекса аёлларнинг фикрича, туғмаган хотинларнинг кўпчилиги қулфланиб қолар эмиш, шунинг учун садақа бериб турса, қулф очилар экан. Бефарзанд аёл энг аввало фолчи (фолбин)га бориб фол очтирган. Фол китоб ўқиш, сувни пиёлага қўйиб оқ пахта ташлаш, чилдирма, қамчи уриш, қий, нўхат сочиш ва турли усулларни қўллаш шаклида бўлган. Агар бефарзанд аёлнинг айби кўп бўлса қирққиз ва париларга ёлворишган. Мисқол ва Юнус парилар қирққизларнинг раҳбари дейилган. Фолчи дуо айтиб азиз-авлиёларга сиғиниш, керакли назр-ниёз қилишни тавсия этган. Оилада ҳомиладор аёлни «оғир оёқ», «икки қад» дейишган ва ниҳоятда хурсандчилик иззат-икром билан тилга олишган.

Келиннинг ота-онаси, қайнона-қайнотаси, эри ва қайнисингиллари диққат билан эътибор беришган. Ҳомиладор аёлга оғир ишлар буюрилмаган, улар бегона қизлардан сақланиш учун тўй ва бошқа маракаларда иштирок этмаганлар. Уйга жанговар яроқлар, бўри тишлари, бургут тумшуғи осиб қўйилган. Аёлга зиён-заҳмат етмасин деб азиз-авлиё ва мазорлар, ҳилват жойлардан, эски кўчалардан юришмаган. Инсу

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY

international scientific conference

жинслардан сақланиш учун гўнг, кул, кир ўраси, мол сўйилган жой, эски ошхона, тандирлар устидан босиб ўтиш зарарли бўлган. (Дала ёзувлари. Нишон тумани. Балхияк қишлоғи.)

Ҳомиладор аёлга кечаси ёлғиз ташқарига чиқиш ҳам тақиқланган. «Дев босди», «жин чалди», «жин уриб кет-ди» каби фалокатлар босиб, кўпинча оилада бола ва она нобуд бўлган. Шунинг учун ҳомиладор аёлларни, айниқса, энди кўзи ёрадиган келинчақларни туғиш вақти олдидан онаси, момосиянгаси бўлиши шарт бўлган. Бегона ёки фарзандсиз аёллар унинг ёнига йўлатилмаган. (Дала материаллари. Касби тумани. Қатағон қишлоғи.)

Кекса аёлларнинг айтишларича, жинлар, ажиналар, оқ ва қора девлар ҳомиладор хотинларнинг доимо ҳаёлида бўлиб, уларнинг бола кўтаришига ҳалал берар эмиш. Агар аёлнинг қорнидаги боласи қимирламаса унинг онаси, холаси фолбинга бориб фол очтирган, ҳомиладор аёлни авайлаш уни рухий жиҳатдан тинч бўлишига ва наслнинг нормал ўсишига имконият яратган, албатта.

Ҳомиладор аёлнинг истеъмол киладиган овкатларига ҳам катта эътибор берилган: ширин чой, новвот, тухум, сариёғ истеъмол қилиши тавсия этилган. Бола киндигига ўралиб қолади, деб аёл нарсалар устидан сакраб ўтмаган. Аёлга туя гўшти берилмаган, гуёки аёл ҳомиласини 12 ой кўтарар эмиш. Этнографик маълумотларга кўра, боланинг туғилиши бошқалардан яширилган. Агар бирор киши кириб келса, унга бу ҳақда рўй-рост айтмасдан ҳали вақти борки деб жавоб беришган. (Дала ёзувлари. Қашқадарё вилояти. Косон тумани. Оброн қишлоғи

Туғиш билан боғлиқ удумлар мавжуд: энг аввало, аёл туғиш вақтини сезиб кийим-кечак майда-чуйда нарсаларини таҳлаб қўйган. Чақалоққа атаб қўйлақчалар тиккан. Дард тутганда туғиш енгиллашсин деб хонанинг тўрт бурчагига тўрт бўлак оқ латта илинган, тўлғоқ

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY international scientific conference

туғаётган аёл бошига ҳам оқрўмол боғланган. Бу оқлик - бахт йўли оқ бўлсин, деган рамзий маъноларга эгадир. Туғишни омон-эсон ўтказиш учун киндик кўтариш усули қўлланган. Баъзан аёл вақтидан бурун туққан. Етти ва тўққиз ойлик туғилган гўдаклар омон қолган. Чала туғиш билан боғлиқ бўлган алоҳида кўп сеҳрли усуллар мавжуд бўлган.

Айтишларича, туғиш пайтида она ва болага зиён-захмат қаршилиқ кўрсатар эмиш. Шунинг учун бу ҳақда ҳеч кимга айтилмаган, хаттоки, кўшнилари ҳам сезишмаган. Туғруқ чўзилиб қийналинса, қишлоқдаги тажрибали доя кампир чақирилган. Туғиш пайтида доя кампирлардан ташқари аёлнинг онаси ва икки энг яқин қариндошлари ҳам иштирок этишган.

Агар улар бўлмаса баъзан ёрдамлашиш учун серфарзанд ва тажрибали кўшни аёллардан ҳам таклиф этилган. Аксарият қишлоқларда энг тажрибали, серфарзанд доя аёллар туғаётган аёлга кўмаклашган. Бола туғилаётганда доя кампир кўлини ҳомиладор аёлга текказишдан олдин «Менинг кўлим эмас, биби Фотиманинг кўли» деб сўз бошлаган (биби Фотима Муҳаммад алайҳиссаломнинг қизлари ҳисобланади).

Хуллас юқоридаги шарҳланган расм русумлардан шу нарса аёнки, улар гўдакни барча ёвуз куч ва бегона кўзлардан сақлаш учун бажарилган. Бундан ташқари, болани соғлом, чиройли, бақувват ва хушхулқ сифатларга эга бўлиб ўсиши, онани эса янада соғлом бўлиб кўплаб фарзандларни вояга етказиши каби олий жаноб мақсад кўзланган

ФОЙДАЛАНИЛГАН МАНБА ВА АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Бўриев О. Ўзбек оиласи. Т. 2012. Б.82
2. Дала ёзувлари. Қашқадарё вилояти. Касби тумани. Қатағон қишлоғи. 2022 йил.
3. Жабборов И.М. Ўзбеклар. 2 нашр –Т, 2008

UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY international scientific conference

4. Аширов А.А. Ўзбек халқининг қадимий эътиқод ва маросимлари...
Т., 2007
5. Дала ёзувлари. Қашқадарё вилояти. Косон тумани. Оброн қишлоғи
6. Дала ёзувлари. Қашқадарё вилояти. Касби тумани. Оқжангал
қишлоғи
7. Дала ёзувлари. Нишон тумани. Балхияк қишлоғи